

- CIVILIS - numer 21.04.2021 r.
Kancelaria Radcy Prawnego
Rafał Feldo

Al. Jerozolimskie 11/19 lok.12 tel. 694 919 111 e-mail: radca@feldo.pl
00-508 Warszawa tel./fax. 22 621 87 39 www.feldo.pl

Warszawa, dnia 21 kwietnia 2021 roku

Do

Trybunału Konstytucyjnego

Al. Jana Chrystiana Szucha 12A

00-918 Warszawa

Skarżący: E S.A.

Reprezentowana przez:

r. pr. Rafał Feldo

r. pr. Katarzynę Jankóś

Kancelaria Radcy Prawnego Rafał Feldo

Al. Jerozolimskie 11/19, lok. 12

00 – 508 Warszawa

e-mail: radca@feldo.pl

SKARGA KONSTYTUCYJNA

Działając w imieniu Skarżącego, na podstawie udzielonego mi pełnomocnictwa, którego poświadczony za zgodność z oryginałem odpis przedkładam w załączeniu, na podstawie art. 79 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.), w zw. z art. 44 ust. 1 i art. 53 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (tj. Dz. U. 2019 poz. 2393), niniejszym składam skargę konstytucyjną na art. 394² § 1¹ ustawy z dnia 17 listopada 1964 roku – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. 2020, poz. 1575 ze zm., dalej: kpc) w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 04 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2019, poz. 1469) w zakresie w jakim nie przewiduje dla strony środka zaskarżenia na postanowienie o odmowie zwolnienia strony od kosztów sądowych w postępowaniu apelacyjnym wydane po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji.

f

Zaskarżonemu przepisowi zarzucam niezgodność z art. 78 w zw. z art. 176 ust. 1 w zw. z art. 77 ust. 2 oraz art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: **Konstytucja**).

Naruszenie praw konstytucyjnych Skarżącego (w szczególności prawa do zaskarżania orzeczeń wydanych w pierwszej instancji, prawa do dochodzenia na drodze sądowej naruszonych wolności i praw, prawa do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd oraz zasady dwuinstancyjności postępowania) nastąpiło w związku z prawomocnym postanowieniem Sądu Apelacyjnego w R z grudnia 2020 r., o oddaleniu zażalenia na postanowienie o odrzuceniu apelacji powoda, doręczonym Skarżącemu dnia 22 stycznia 2021 r., od którego nie przysługiwał żaden środek zaskarżenia czy środek odwoławczy.

W związku z powyższym, wnoszę o:

- I. orzeczenie, że **zaskarżony przepis art. 394² § 1¹ kpc, w zakresie w jakim nie przewiduje dla strony środka zaskarżenia na postanowienie o odmowie zwolnienia strony od kosztów sądowych w postępowaniu apelacyjnym wydane po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji, jest niezgodny z art. 78 w zw. z art. 176 ust. 1 w zw. z art. 77 ust. 2 oraz art. 45 ust. 1 Konstytucji oraz z art. 2 Konstytucji.**
- II. orzeczenie zwrotu kosztów postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym na rzecz Skarżącego stosowanie do art. 54 ust. 2 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (tj. Dz. U. 2019 poz. 2393).

UZASADNIENIE

I. Stan faktyczny

W sprawie leżącej u podstaw niniejszej skargi konstytucyjnej pozwem z sierpnia 2019 r. Skarżący wniósł o zasądzenie od P Spółka Akcyjna z siedzibą w R kwoty zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia sierpnia 2019 r. do dnia zapłaty oraz o zobowiązanie pozwanego do wykonania pierwotnego świadczenia powstałego w wyniku przyjęcia oferty nr z dnia kwietnia 2017 r. poprzez dostawę MW w paśmie całodobowym zgodnie z warunkami ww. oferty oraz zasądzenie kosztów procesu według norm przepisanych.

Następnie pismem z lutego 2020 r. Skarżący zmienił powództwo zawarte w pkt 2 pozwu, wnosząc o zobowiązanie pozwanego do wykonania pierwotnego świadczenia powstałego w wyniku przyjęcia oferty nr z dnia kwietnia 2017 r. poprzez dostawę MW w godzinie w stałym paśmie w okresie roku po dniach od uprawomocnienia się

wyroku w wielkości MWh za cenę netto /MWh po ustanowieniu zabezpieczeń przez Powoda w sposób wskazany przez Pozwanego.

Wyrokiem z marca 2020 r. Sąd Okręgowy w Rzeszowie oddalił powództwo w całości oraz zasądził na rzecz Pozwanego kwotę tytułem zwrotu kosztów procesu. W ocenie Skarżącego Sąd I Instancji wydał wyrok z naruszeniem tak przepisów postępowania jak i przepisów prawa materialnego, wobec czego w dniu lipca reprezentujący go pełnomocnik – r.pr. Rafał Feldo wniósł apelację od wyroku Sądu Okręgowego w R .

Jednocześnie z uwagi na trudną sytuację materialną Skarżącego, pełnomocnik wraz z apelacją wniósł o zwolnienie Skarżącego od kosztów sądowych w całości, ewentualnie w części ponad kwotę zł. Postanowieniem z dnia sierpnia 2020 r. Sąd Apelacyjny w R oddalił wniosek Skarżącego. W związku z tym sierpnia 2020 r. Skarżący wniósł do Sądu Apelacyjnego o uzasadnienie postanowienia z sierpnia 2020 r., z zamiarem wniesienia środka odwoławczego od tego postanowienia. Następnie postanowieniem z dnia września 2020 r. Sąd Apelacyjny w R odrzucił wniosek Skarżącego o uzasadnienie postanowienia z dnia 24 sierpnia 2020 r., wskazując za podstawę art. 357 § 2¹ kodeksu postępowania cywilnego tj. jako niedopuszczalny z uwagi na niezaskarżalność postanowienia Sądu Apelacyjnego w przedmiocie odmowy zwolnienia od kosztów.

Postanowienie zostało doręczone Skarżącemu w dniu 28 września 2020 r. Dopiero wówczas w ocenie Skarżącego otworzył się ewentualny 7 dniowy termin na wniesienie opłaty od apelacji, którego Skarżący dochował, wnosząc opłatę w dniu 02 października 2020 r. Poza tym, w dniu października 2020 r. Skarżący wniósł o uzasadnienie postanowienia z września 2020 r. o odrzuceniu wniosku o sporządzenie uzasadnienia.

Postanowieniem z października 2020 r. Sąd Apelacyjny odrzucił apelację jako nieopłaconą, pomijając fakt, iż opłata została dokonana. Skarżący nie miał możliwości zaskarżenia postanowienia o oddaleniu jego wniosku o zwolnienie od kosztów, a stanowisko Sądu w tym przedmiocie poznał dopiero w uzasadnieniu postanowienia odrzucającego apelację jako nieopłaconą. Sąd Apelacyjny nieprawidłowo wskazał w uzasadnieniu postanowienia z października 2020 r., iż zażalenie na postanowienie o oddaleniu wniosku o zwolnienie od kosztów nie przysługuje ze względu, iż jest to orzeczenia sądu II instancji w przedmiocie kosztów sądowych.

Postanowienie Sądu Apelacyjnego w R z października 2020 r. doręczone w dniu 22 października 2020 r. Skarżący, zaskarżył zażaleniem z października 2020 r., które ostatecznie zostało oddalone przez Sąd Apelacyjny postanowieniem z grudnia 2020 r. (doręczone pełnomocnikowi Skarżącego w dniu 22 stycznia 2021 r.) Postanowienie z

grudnia 2020r. doręczone pełnomocnikowi Skarżącemu w dniu 22 stycznia 2021r. definitywnie zamknęło Skarżącemu dalszą drogę sądową i uniemożliwiło realizację prawa do dwuinstancyjnego postępowania oraz kontroli rozstrzygnięć wydanych przez Sąd w I instancji. Postanowieniem tym Sąd Apelacyjny w R orzekł tym samym ostatecznie o prawach Skarżącego określonych w Konstytucji.

II. Zagadnienie konstytucyjne

Podstawą niniejszej skargi konstytucyjnej jest obowiązująca od dnia 07 listopada 2019 r. regulacja normatywna, zgodnie z którą, jak wskazuje się zarówno w doktrynie jak i w orzecznictwie¹, **przepis art. 394² § 1¹ kpc nie przewiduje zażalenia, ani innego środka zaskarżenia na postanowienie o odmowie zwolnienia strony od kosztów sądowych w postępowaniu apelacyjnym wydane po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji.**

Zgodnie z art. 394² § 1 kpc Zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji przysługuje na postanowienie tego sądu o odrzuceniu apelacji.

§ 1¹. Zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji przysługuje także na postanowienia tego sądu, których przedmiotem jest:

- 1) odmowa ustanowienia adwokata lub radcy prawnego lub ich odwołanie,
- 2) oddalenie wniosku o wyłączenie sędziego,
- 3) zwrot kosztów procesu, o ile nie wniesiono skargi kasacyjnej,
- 4) zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu,
- 5) skazanie świadka, biegłego, strony, jej pełnomocnika oraz osoby trzeciej na grzywnę,
- 6) zarządzenie przymusowego sprowadzenia i aresztowania świadka,
- 7) odmowa zwolnienia świadka i biegłego od grzywny i świadka od przymusowego sprowadzenia - z wyjątkiem postanowień wydanych w wyniku rozpoznania zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji.

§ 2. W postępowaniu toczącym się na skutek zażalenia, o którym mowa w § 1 i 1¹, przepisy art. 394 § 2 i 3 oraz art. 395-397 stosuje się odpowiednio.

Warto zwrócić uwagę, że chociaż przepis art. 394² § 1¹ kpc nie był dotychczas badany przez Trybunał pod tym kątem z racji wprowadzenia go do systemu prawnego dopiero w dniu 7.11.2019 r. przez ustawę nowelizującą z dnia 4.07.2019 r. (Dz. U. 2019 poz. 1469), to sama kwestia konstytucyjności braku podstawy do zaskarżenia postanowienia o odmowie zwolnienia od kosztów sądowych wydanego po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji była już przedmiotem orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego (dalej: TK) w dniu 31 marca 2009 r., SK

¹ M. Romańska [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych.

19/08. I chociaż Trybunał orzekł wówczas o konstytucyjności takiego rozwiązania, to należy mieć na uwadze, że po pierwsze analiza konstytucyjności dotyczyła obowiązującego wówczas przepisu art. 394¹ § 2 kpc (Dz.U. Nr 43, poz. 296, ze zm.), w brzmieniu ustalonym przez art. 1 pkt 12 ustawy z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98), a po drugie stanowisko TK nie było jednomyślne, bowiem zdanie odrębne złożyła wówczas sędzia Teresa Liszcz. **Wobec uchylecia tego przepisu i wprowadzenia nowych regulacji, należy ponownie przyjrzeć się przedmiotowemu zagadnieniu w świetle w nowej rzeczywistości legislacyjnej.**

Z kolei zgodnie z art. 394^{1a} § 1 pkt. 1 kpc **zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji przysługuje na postanowienia tego sądu, których przedmiotem jest odmowa zwolnienia od kosztów sądowych** lub cofnięcie takiego zwolnienia oraz odmowa ustanowienia adwokata lub radcy prawnego lub ich odwołanie. Nowelizacją kodeksu postępowania cywilnego z 2019 r. wprowadzono zasadnicze zmiany co do modelu zażalenia w postępowaniu cywilnym, poszerzając w zdecydowany sposób zakres stosowania tzw. zażalenia poziomego. Z dyspozycji ww. artykułu wynika jasno, iż ustawodawca wyposażył sądy orzekające w I instancji w narzędzia do merytorycznego rozpoznania pewnych kwestii proceduralnych. Taki zabieg ustawodawcy przejrzyście dowodzi jaka intencja przyświeca tego typu rozwiązaniom, a mianowicie z jednej strony ma przyczynić się do szybkości postępowania, z drugiej zaś strony zapewnić obywatelom gwarantowaną w art. 176 ust. 1 Konstytucji **wieloinstancyjność postępowania sądowego** zgodnie, z którą postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne. Mimo to w zaskarżonym art. 394² kpc, zabrakło analogicznej regulacji w odniesieniu do postanowienia o odmowie zwolnienia strony od kosztów sądowych w postępowaniu apelacyjnym wydanym po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji

Uniemożliwienie stronie weryfikacji postanowienia w przedmiocie oddalenia wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych wydanego po raz pierwszy przez sąd apelacyjny (będący w ramach postępowania głównego sądem drugiej instancji), w jaskrawy sposób godzi w prawo każdego obywatela do zaskarżania orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji oraz zasadę wieloinstancyjności postępowania, która nierozzerwalnie łączy się z prawem obywatela do sądu. Powyższe uniemożliwia kontrolę instancyjną postanowień wydanych przez sąd apelacyjny będący sądem drugiej instancji co do postępowania głównego, ale orzekającym po raz pierwszy w ramach postępowania o zwolnienie od kosztów sądowych. Nadto, co widać na przykładzie Skarżącego, takie ukształtowanie rozwiązań legislacyjnych i mechanizmów procesowych zamyka drogę sądową stronie dochodzącej naruszonych praw.

1. Zasada dwuinstancyjności postępowania

Zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego wynika z **art. 78 Konstytucji, zgodnie z którym każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji**, a wyjątki od tej zasady określa ustawa oraz z **art. 176 ust. 1 Konstytucji, w myśl którego postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne**. Zasada dwuinstancyjności polega na tym, że rozstrzygnięcie sądu orzekającego w pierwszej instancji, **to znaczy wydane po raz pierwszy w danej sprawie**, podlega weryfikacji przez inny sąd lub przez sąd tego samego szczebla organizacyjnego, ale w innym składzie osobowym. Sprowadza się ona zatem m.in. do **przyznania stronom odpowiednich środków zaskarżenia, które uruchamiają rzeczywistą kontrolę rozstrzygnięć wydanych przez sąd pierwszej instancji**.

Zgodnie z ugruntowanym stanowiskiem TK gwarancja ustanowiona w art. 78 Konstytucji służy zapobieganiu pomyłkom i arbitralności w I instancji² Formuła ta koresponduje z dorobkiem procesualistyki, w której zauważa się, że mechanizm instancyjny realizuje przede wszystkim funkcję kontrolną (korekcyjną), pozwalającą na korygowanie rozstrzygnięć błędnych przez ich uchylenie lub zmianę³ W tym sensie art. 78, kreując gwarancję procesową, wzmacnia sądową ochronę materialnych gwarancji konstytucyjnych przez zwiększenie prawdopodobieństwa ich prawidłowej realizacji w postępowaniach przed organami państwa. Sprzyja on także realizacji prawa do sądu przez to, że nakłada na ustawodawcę obowiązek powołania do życia unormowań, które umożliwiają wyeliminowanie uchybień popełnionych przez sąd I instancji. Przyczynia się w ten sposób do podwyższenia standardu rzetelności postępowań przed organami państwa. Aspekt ten jest szeroko akcentowany w judykaturze TK, w której zauważa się, że konstytucyjne prawo do zaskarzania orzeczeń i decyzji stanowi istotny czynnik urzeczywistniania sprawiedliwości proceduralnej⁴.

Możliwość przeprowadzenia na żądanie strony postępowania przed drugą instancją stanowi ważną gwarancję praw każdej ze stron toczącego się procesu, gdyż zapewnia rozpoznanie tej samej sprawy przez inny skład sędziowski. Służy to wyeliminowaniu ewentualnych pomyłek, zastosowania niewłaściwych przepisów, błędnych ustaleń faktycznych, nieprawidłowej oceny

² wyr. TK z: 11.5.2004 r., K 4/03, OTK-A 2004, Nr 5, poz. 41; 20.5.2008 r., P 18/07, OTK-A 2008, Nr 4, poz. 61; 8.4.2014 r., SK 22/11, OTK-A 2014, Nr 4, poz. 37

³ T. Wiśniewski, Problematyka instancyjności postępowania sądowego w sprawach cywilnych w: Księga pamiątkowa ku czci Sędziego S.Rudnickiego, Warszawa 2005 s. 297–298

⁴ wyr. TK z: 16.11.1999 r., SK 11/99, OTK 1999, Nr 7, poz. 158; 4.3.2008 r., SK 3/07, OTK-A 2008, Nr 2, poz. 25; 25.7.2013 r., SK 61/12, OTK-A 2013, Nr 6, poz. 84). Stanowisko to podzielane jest w orzecznictwie sądowym [uchw. SN z 27.3.2008 r., III CZP 11/08, OSNC 2009, Nr 5, poz. 66; zob. post. SN(7) z 5.10.2004 r., III SZP 1/04, OSNAPiUS 2005, Nr 8, poz. 118

dowodów. Konstytucyjna zasada zaskarżalności, przejawia się zatem przede wszystkim w zagwarantowaniu takiego systemu kontroli rozstrzygnięć, który pozwala na ich weryfikację, zwiększa zaufanie do aparatu państwowego oraz oddziałuje prewencyjnie i stymulująco na zapadłe rozstrzygnięcia.

Zgodnie z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego "*prawo strony do rozpoznania sprawy przez sąd drugiej instancji może być naruszone zarówno bezpośrednio (poprzez wyłączenie wniesienia apelacji), jak i pośrednio (poprzez ustanowienie takich formalnych warunków wniesienia apelacji, które czynność tę czyniłyby nadmiernie utrudnioną)*⁵". **W tym aspekcie zwolnienie od kosztów sądowych (bądź jego brak) ma bezpośredni związek z wymiarem sprawiedliwości, w szczególności z prawem do sądu.**

Odnosząc powyższe do przedmiotowej sprawy podnieść należy, iż dla obywatela lub osoby prawnej, która potrzebuje (i ma prawo) skorzystać z konstytucyjnego prawa do sądu kwestia zwolnienia od kosztów sądowych ma fundamentalne znaczenie - jest bowiem uprawnieniem, dzięki któremu może on żądać rozpatrzenia swojej sprawy przez sąd, mimo że nie jest w stanie ponieść wymaganych opłat sądowych i innych kosztów, zatem może w ten sposób korzystać z konstytucyjnego prawa do sądu. Nie można zatem odmówić obywatelowi, aby w ramach konstytucyjnego prawa do sądu oraz prawa do dwuinstancyjnego postępowania orzeczenie w przedmiocie odmowy zwolnienia od kosztów sądowych wydane przez Sąd Apelacyjny jako sąd drugiej instancji zostało poddane ponownej kontroli.

Skarżący podziela argumentację w zdanie odrębnym sędzi TK Teresy Liszcz do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 marca 2009 r. w sprawie o sygn. SK 19/08: „Sąd Apelacyjny rozpoznając wniosek o zwolnienie od kosztów postępowania po raz pierwszy jest sądem drugiej instancji tylko z formalnego (ustrojowego) punktu widzenia, ze względu na jego usytuowanie w systemie sądownictwa powszechnego. Natomiast w aspekcie funkcjonalnym (materialnym) jest sądem pierwszej instancji, ponieważ w wymienionych sprawach orzeka po raz pierwszy”. Pod kątem ustrojowym w istocie sąd apelacyjny nie orzeka jako sąd pierwszej instancji, niemniej jednak nie można poprzestać jedynie na tej kwestii rozpatrując jego pozycję funkcjonalną w przedmiotowej sprawie.

Zasada dwuinstancyjności nie polega bowiem na tym, że w określonej sprawie ma orzekać sąd drugoinstancyjny w sensie ustrojowym, lecz na tym, że rozstrzygnięcie sądu orzekającego w pierwszej instancji, **to znaczy wydane po raz pierwszy w danej sprawie**, podlega weryfikacji przez inny sąd - co do zasady - stojący w hierarchii sądów wyżej (dewolutywność); wyjątkowo może być weryfikowane również przez sąd tego samego szczebla organizacyjnego, ale w innym

⁵ wyrok TK z 12 czerwca 2002 r., P 13/01

f

składzie osobowym. Inne przyjęcie uniemożliwia jakkolwiek weryfikację postanowienia w sprawie zwolnienia od kosztów, wydanego po raz pierwszy przez sąd apelacyjny, co pozostaje w sprzeczności z konstytucyjną zasadą dwuinstancyjności postępowania⁶. Na marginesie fakt wprowadzenia do procedury sądowej instytucji tzw. poziomego zażalenia wzmacnia argumentację Skarżącego w zakresie jakim twierdzi, iż Sąd Apelacyjny wyłącznie w sensie ustrojowym jest sądem II instancji, formalnie zaś może występować zarówno jako sąd I jak i II instancji.

W konsekwencji, jeżeli doszło do rozpoznania wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych przez Sąd Apelacyjny, to w takiej sytuacji Skarżącemu winno przysługiwać uprawnienie do poddania tego rozstrzygnięcia kontroli instancyjnej w ramach procedury zażalenia poziomego, przewidzianego również w art. 394^{1a} § 1 kpc, analogicznie w tym przypadku do innego składu Sądu Apelacyjnego.

Trybunał Konstytucyjny stwierdził ponadto: *"Należy zauważyć, że art. 176 ust. 1 Konstytucji ma dwojaki charakter. Z jednej strony jest przepisem ustrojowym, gdyż określa sposób zorganizowania procedur sądowych, a w konsekwencji sposób zorganizowania systemu sądów. Z drugiej strony, art. 176 ust. 1 Konstytucji jest przepisem gwarancyjnym, bo – dopełniając postanowienia art. 78 – konkretyzuje treść prawa jednostki do dwuinstancyjnego postępowania sądowego (...). Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego, konstytucyjna zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego zakłada w szczególności: a) dostęp do sądu drugiej instancji, a tym samym przyznanie stronom właściwych środków zaskarżenia, które uruchamiają rzeczywistą kontrolę rozstrzygnięć wydanych przez sąd pierwszej instancji; b) powierzenie rozpoznania sprawy w drugiej instancji – co do zasady – sądowi wyższego stopnia; c) odpowiednie ukształtowanie procedury przed sądem drugiej instancji, tak aby sąd ten mógł wszechstronnie zbadać rozpoznawaną sprawę i wydać rozstrzygnięcie merytoryczne"*⁷.

Należy podkreślić, że omawiana zasada nie dotyczy wyłącznie spraw z zakresu ściśle rozumianego wymiaru sprawiedliwości, lecz także **tzw. spraw wypadkowych istotnych dla postępowania chociażby z tego względu, że w istocie uniemożliwiają one stronie dochodzenie swoich praw przed sądem drugiej instancji, co wywodzi się z ogólnego wymogu ukształtowania procedury sądowej zgodnie z zasadami sprawiedliwości proceduralnej**. Na poparcie tego stanowiska, należy przypomnieć, że w uzasadnieniu wyroku z dnia 2 lutego 2010 roku, SK 10/09 wydanego w sprawie zasądzania kosztów procesu po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji Trybunał Konstytucyjny podkreślił (co analogicznie powinno

⁶ Zdanie odrębne sędzi TK Teresy Liszcz do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 marca 2009 r. w sprawie o sygn. SK 19/08

⁷ wyr. TK z 16.11.2011 r., SK 45/09, OTK-A 2011, Nr 9, poz. 97

f

znaleźć zastosowanie w niniejszym przypadku), że akcesoryjne orzeczenie zapadające w sprawie kosztów postępowania, w zakresie, w którym jest pierwszym orzeczeniem w sprawie tychże kosztów, podlega kontroli instancyjnej jako orzeczenie sądowe objęte dyspozycją art. 176 ust. 1 Konstytucji, w myśl której postępowanie sądowe „jest co najmniej dwuinstancyjne”. Trybunał Konstytucyjny zwracał już w swoim orzecznictwie uwagę, że literalne ujęcie dyspozycji art. 176 ust. 1 Konstytucji ma postać **dyrektywy generalnej i dotyczy ogółu (całej klasy) postępowań sądowych, bez konstytucyjnego rozróżnienia, czy odnoszą się do rozstrzygnięcia o meritum sprawy, czy też dotyczą rozstrzygnięcia (orzekania) o kosztach postępowania**. Także w wyrokach z dnia 3 lipca 2002 roku, sygn. SK 31/01 oraz z dnia 27 marca 2007 roku, sygn. SK 3/05 Trybunał Konstytucyjny zajął jednoznaczne stanowisko, iż obowiązywanie zasady dwuinstancyjności postępowania nie ogranicza się wyłącznie do głównego nurtu postępowania sądowego. Obejmuje także kwestie incydentalne, wypadkowe, jeżeli dotyczą praw lub obowiązków danego podmiotu. Ponadto, nie powinno ująć uwadze, że w przypadku zaskarżonego przepisu trudno dostrzec szczególne okoliczności, które usprawiedliwiałyby pozbawienie strony wniesienia środka odwoławczego od orzeczenia wydanego po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji, o których mowa w art. 31 ust. 3 Konstytucji, a które uzasadniają ograniczenia konstytucyjnych wolności i praw człowieka i obywatela.

W ocenie Skarżącego, powyższe rozważania winny mieć pełne zastosowanie również do rozstrzygnięć w przedmiocie zwolnienia Strony od kosztów w postępowaniu apelacyjnym i rozstrzygnięć wydanych po raz pierwszy przez sąd apelacyjny.

Omawiany przepis z całą pewnością **narusza zatem konstytucyjną zasadę dwuinstancyjności tamując stronie wniesienie zażalenia na postanowienie w przedmiocie odmowy zwolnienia od kosztów sądowych i uniemożliwiając tym samym jakąkolwiek weryfikację postanowienia w sprawie zwolnienia od kosztów, wydanego po raz pierwszy przez sąd apelacyjny, sprzyjając arbitralności orzekania w tym zakresie**. Warto w tym miejscu dokonać analizy przepisu art. 394² kpc w jego najbliższym otoczeniu normatywnym, aby wykazać jego sprzeczność systemową. Otóż art. 394^{1a} § 1 pkt 1 kpc przewiduje, że zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji przysługuje na postanowienie tego sądu, którego przedmiotem jest odmowa zwolnienia od kosztów sądowych lub cofnięcie takiego zwolnienia oraz odmowa ustanowienia adwokata lub radcy prawnego lub ich odwołanie. Biorąc pod uwagę, że sąd drugiej instancji orzeka w przedmiocie zwolnienia od kosztów sądowych w postaci opłaty od apelacji po raz pierwszy, tzn. jako sąd I instancji, to analogiczny przepis powinien znaleźć się w zamkniętym katalogu art. 394² § 2 kpc. Tym bardziej, że w pkt 1 tego przepisu postanowiono, że zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji przysługuje na podobne instytucjonalnie postanowienie tego sądu, którego przedmiotem jest odmowa ustanowienia adwokata lub radcy prawnego lub ich

odwołanie, a zatem na takie samo postanowienie sądu II instancji, jakie przed sądem I instancji jest zaskarżalne na podstawie art. 394^{1a} § 1 pkt 1 kpc.

Należy podkreślić, że rozstrzygnięcie o zwolnieniu od kosztów postępowania nieopłaconej, nie jest nieistotnym rozstrzygnięciem wпадkowym, lecz ma z punktu widzenia prawa do sądu, jak również dla sprawnego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, kluczowe znaczenie.

Wobec powyższego trudno znaleźć logiczne uzasadnienie, dla którego ustawodawca wyposażył stronę w środek zaskarżenia w omawianych przypadkach przed sądem I instancji, natomiast pozbawił go w przypadku w bardzo wysokim stopniu do nich zbliżonym przed sądem II instancji. Decyzja taka trudna jest do pogodzenia z założeniem racjonalności ustawodawcy i zapewne dlatego zwrócił na nią uwagę Sąd Okręgowy w R , który zwrócił się do Sądu Najwyższego w dniu lutego 2020 r. z pytaniem prawnym, czy wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych zawarty w apelacji podlega rozpoznaniu przez sąd I czy II instancji, a jeśli przez sąd II instancji, czy na postanowienie służy zażalenie i do którego sądu: do innego składu sądu II instancji czy sądu przełożonego nad sądem II instancji (). Sąd Najwyższy w dalszym ciągu nie wypowiedział się w powyższej kwestii, co nakazuje przyjąć, że dotychczasowe stanowisko o niezaskarżalności wyrażone w doktrynie jest obowiązujące⁸.

2. Konstytucyjne prawo do sądu

Poczyniwszy powyższe spostrzeżenia, należy podkreślić, że zaskarżona regulacja godząca w zasadę dwuinstancyjności postępowanie, narusza również prawo do sądu wywiedzione z art. 77 ust. 2 Konstytucji, zgodnie z którym Ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw oraz z art. 45 ust. 1 Konstytucji, w myśl którego każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Prawo stron do zaskarżania orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji stanowi bowiem bezpośrednią emanację prawa do sądu, ponieważ rozpatrywanie sprawy tylko w jednej instancji z oczywistych względów sprzyja bowiem pomyłkom i arbitralności, a w konsekwencji prowadzi do pozostawania w obrocie orzeczeń nie tylko formalnie wadliwych, ale i naruszających prawa obywateli.

Konstytucja gwarantuje każdemu „prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”, zaś drugi przepis skierowany jest w szczególności do ustawodawcy, zakazując mu możliwość zamykania

⁸ Na kwestię tę zwrócił uwagę także Rzecznik Praw Obywatelskich w Wystąpieniu z dnia 07 stycznia 2021 r., IV.511.351.2020.KP do Ministra Sprawiedliwości, s. 6

„drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw”. Konstytucyjne prawo do sądu przysługuje każdemu. *Prawo do sądu składa się przede wszystkim z prawa dostępu do sądu, prawa do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności, prawa do orzeczenia sądowego, czyli do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia swojej sprawy.*⁹ Wyżej wskazane elementy wymagają nadto, aby sąd był niezależny, sędziowie niezawisli oraz żeby zagwarantowane było bezstronne rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy.

Prawo do sądu jest jednym z podstawowych uprawnień jednostki przysługujących jej w demokratycznym państwie prawa, tj. państwie, w którym prawo stanowione jest podstawą wszelkich działań organów państwowych, w tym działań podejmowanych względem jednostki¹⁰.

W sensie przedmiotowym zasada prawa do sądu wyznaczona jest normami prawnymi, kształtującymi sytuację prawną jednostki oraz umożliwiającymi jednostce sądową ochronę interesów prawnych. Zasada prawa do sądu **nie powinna być rozumiana jedynie formalnie – jako dostęp do drogi sądowej w ogóle, lecz jako realna możliwość uzyskania sądowej ochrony prawnej, nawet wtedy, gdy brakuje przepisu materialnego przewidującego drogą sądową**. Prawodawca jednakże powinien tak stanowić prawo, aby zawsze w przepisach materialnych wskazana została podstawa odwołania się do właściwego sądu, gdy z możliwości bezpośredniego stosowania konstytucji uprawniony powinien korzystać w ostateczności, tj. w sytuacjach, gdy życie społeczne wyprzedziło prawo stanowione.

Zasada prawa do sądu, rozumiana procesowo, ma natomiast zapewniać jednostce realny dostęp do sądu i właściwych procedur przed nim, rozumiana jako rzetelność postępowania. Prawo do rzetelnego rozpatrzenia sprawy jest niezmiernie istotne, bowiem jego artikulacja w Konstytucji otwiera drogę do wprowadzenia istotnych gwarancji zabezpieczających należycie prowadzone postępowanie.

Jedną z gwarancji realizacji prawa do sądu jest instytucja prawa pomocy. Umożliwia ona dostęp do sądu podmiotom, które nie są w stanie samodzielnie pokryć całości kosztów związanych z prowadzonym postępowaniem. Kwestia braku zaskarżalności postanowienia sądu drugiej instancji odmawiającego zwolnienia od kosztów sądowych oddziałuje więc nie tylko na faktyczną możliwość skutecznego złożenia zażalenia na postanowienie wydane przez ten sąd, ale również na możliwość skutecznego wniesienia apelacji. Jak bowiem słusznie zauważył Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroku z 31 marca 2009 r., SK 19/08, prawo strony do

⁹ P. Tuleja [w:] P. Czarny, M. Florczak-Wątor, B. Naleziński, P. Radzewicz, P. Tuleja, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2019, art. 45.

¹⁰ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2008, wyd. 4 zm., s. 221–223.

rozpatrzenia sprawy przez sąd drugiej instancji może być naruszone zarówno bezpośrednio przez wyłączenie możliwości wniesienia apelacji, jak i pośrednio przez ustanowienie takich formalnych warunków wniesienia apelacji, które czynność tę czyniłyby nadmiernie utrudnioną.

Skoro więc kwestia kosztów postępowania sądowego ma istotne znaczenie dla praktycznej realizacji prawa do sądu, wydane w tym przedmiocie orzeczenia dotyczą istoty tego prawa. Odmowa zwolnienia z kosztów postępowania utrudnić może skarżąc skorzystanie z prawa do zaskarżenia orzeczenia sądowego wydanego w pierwszej instancji W niektórych sytuacjach, wobec niemożliwości pokonania barier finansowych, postanowienie o odmowie zwolnienia od kosztów sądowych może być de facto równoznaczne z zamknięciem drogi sądowej i definitywnym zakończeniem postępowania w sprawie. W świetle zaś powyższych rozważań brak jest podstaw do ograniczenia obywatelom prawa do sądu poniekąd ze względu, iż nie są w stanie ponieść odpowiednich kosztów. Ponadto, art. 394² § 1¹ kpc nie przewidując zażalenia, ani innego środka zaskarżenia na postanowienie o odmowie zwolnienia strony od kosztów sądowych w postępowaniu apelacyjnym wydane po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji, sprawia, iż obywatel ma prawo do dwukrotnego merytorycznego rozpoznania sprawy tylko i wyłącznie wnosząc o zwolnienie od kosztów sądowych w pierwszej instancji.

W praktyce, bariera kosztów dla strony lub uczestnika postępowania może pojawić się dopiero po pewnym czasie w toku postępowania. Może to wiązać się m.in. ze zmianą sytuacji finansowej danego podmiotu w toku postępowania, które może trwać przez dłuższy czas. Z tego względu ustawa nie wyklucza złożenia wniosku o zwolnienie z kosztów w toku postępowania, np. przy wnoszeniu środków odwoławczych. Z różnych powodów może zatem zdarzyć się, że postanowienie o zwolnieniu od kosztów postępowania wydaje po raz pierwszy sąd drugiej instancji i także w takiej sytuacji, obywatel na gruncie Konstytucji ma prawo do dwukrotnego merytorycznego rozpoznania sprawy dot. zwolnienie od kosztów sądowych.

Do jednej z podstawowych funkcji Sądów, należy wymierzanie sprawiedliwości, zaś skorzystanie przez jednostkę z „prawa do sądu” oznacza „możliwość zwrócenia się **w każdej sytuacji (sprawie) do sądu z żądaniem określenia (ustalenia) statusu prawnego jednostki, w sytuacjach nie tylko zakwestionowania lub naruszenia jej praw i wolności, lecz również w sytuacjach odczuwanych przez nią niejasności, niepewności, a zwłaszcza obawy wystąpienia takiego naruszenia.** „Art. 45 ust. 1 obejmuje także sytuacje, w których nie doszło jeszcze do naruszenia praw, lecz zainteresowany poszukuje drogi sądowej w celu ustalenia swego statusu prawnego”. **Brak wyszczególnienia w komentowanym artykule sytuacji, w których jednostka mogłaby zaangażować sąd w swojej sprawie, oznacza oczywiście**

domniemanie zezwolenia na takie angażowanie w każdej sytuacji, według swobodnej jej oceny.¹¹

Podsumowując ten wątek rozważań, w ocenie Skarżącego rozstrzygnięcie w przedmiocie zwolnienia od kosztów w postaci opłaty od apelacji jest na tyle istotne, że wyłączenie w stosunku do niego zasady dwuinstancyjności postępowania sądowego godzi w najbardziej fundamentalne prawa obywateli.

3. Zasada sprawiedliwości proceduralnej

Konstytucja w art. 2 wyróżnia trzy odrębne zasady konstytucyjne: **państwa demokratycznego, prawnego i sprawiedliwości społecznej**. Zasady te są ze sobą ściśle powiązane funkcjonalnie oraz treściowo. Powiązanie to polega przede wszystkim na tym, że zasady te treściowo nie mają w pełni rozłącznego charakteru. W ujęciu art. 2 Konstytucji RP warunkiem koniecznym funkcjonowania państwa prawnego jest jego demokratyczny charakter oraz realizacja zasad sprawiedliwości społecznej.

Z art. 2 Konstytucji TK wywodzi **zasadę sprawiedliwości proceduralnej**. Kwestia sprawiedliwości proceduralnej jest zwykle poruszana w związku z zasadami postępowania ustawodawczego, prawem do sądu oraz stosowaniem prawa przez pozostałe organy władzy publicznej: *"Zasada sprawiedliwości (rzetelności) proceduralnej swoje źródło ma przede wszystkim w art. 45 ust. 1 Konstytucji. Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego wiąże ją również z wartościami wywodzonymi z zasady demokratycznego państwa prawnego, oceniając zaskarżone przepisy przez pryzmat art. 45 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji"*¹².

W wyroku z 16.1.2006 r.¹³ TK stwierdził, że sprawiedliwość proceduralna należy do istoty konstytucyjnego prawa do sądu, ponieważ prawo do sądu bez zachowania standardu rzetelności postępowania byłoby prawem fasadowym.

Sprawiedliwość proceduralna jest ogólną zasadą prawa wynikającą z klauzuli demokratycznego państwa prawnego i ma zastosowanie do wszystkich relacji proceduralnych pomiędzy jednostką a państwem. W poczet sprawiedliwości proceduralnej wliczyć należy: prawo jednostki do wysłuchania, prawo do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie, prawo do osobistego udziału w czynnościach procesowych, prawo do wszechstronnego zbadania okoliczności sprawy,

¹¹ P. Sarnecki [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II, wyd. II, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, art. 45.

¹² postanowienie Trybunału z 12 września 2007 r., sygn. SK 99/06, OTK ZU nr 8/A/2007, poz. 100 oraz wyrok Trybunału o sygn. SK 40/07 i powołane tam orzecznictwo

¹³ SK 30/05

przewidywalność przebiegu postępowania, prawo do uzyskania w sposób zrozumiały motywów rozstrzygnięcia oraz prawo do zaskarżania orzeczeń sądu wydanych w pierwszej instancji. Sprawiedliwość proceduralną urzeczywistnia także konstytucyjny status władzy sądowniczej i odpowiadające mu prawo jednostki do rozpatrzenia sprawy przez sędziego bezstronnego oraz sąd właściwy, niezależny, niezawisły oraz ustanowiony ustawą.

Biorąc pod uwagę powyższe, artykuł 394² § 1¹ kpc, w zakresie w jakim nie przewiduje dla strony środka zaskarżenia na postanowienie o odmowie zwolnienia strony od kosztów sądowych w postępowaniu apelacyjnym wydane po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji, jest niezgodny z wynikającą z art. 2 Konstytucji zasadą sprawiedliwości proceduralnej, bowiem odmawia obywatelowi prawa do merytorycznego dwukrotnego rozpoznania jego sprawy przez bezstronny sąd. **Kwestia rozstrzygnięcia o zwolnieniu od kosztów jest w na pozór sprawą wпадkową, nie mniej jednak wiąże się z nią ściśle możliwość skorzystania obywatela z prawa do sądu w sytuacji, w której nie jest w stanie ponieść kosztów postępowania.**

Ponadto, podnieść należy, iż z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego wyłania się przeświadczenie, że **zasada sprawiedliwości (rzetelności) proceduralnej ma uniwersalny charakter, dotyczy wszystkich etapów i rodzajów postępowania¹⁴.**

Skarżący upatruje zasadności swoich zarzutów z immanentnie związanym ze sprawiedliwością społeczną - prawie do zaskarżalności. Nie chodzi o to, że koniecznie ma tu orzekać sąd wyższej instancji w sensie ustrojowym (Sąd Najwyższy), lecz o to, że rozstrzygnięcie sądu wydane po raz pierwszy w danej sprawie podlega weryfikacji. Taką sytuację zazwyczaj zapewnia instancyjność rozpatrywania zażalenia przez sąd - co do zasady - stojący w hierarchii sądów wyżej (dewolutywność); wyjątkowo jednak weryfikacja może być przeprowadzona również przez sąd tego samego szczebla organizacyjnego, ale w innym składzie osobowym.

Konstytucyjne standardy sprawiedliwej procedury sądowej wymagają, aby strony i uczestnicy postępowania mogli wnosić środki zaskarżenia od postanowień w kwestii zwolnienia od kosztów postępowania wydawanych przez sąd pierwszej instancji w ujęciu funkcjonalnym (materialnym), ponieważ wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych dotyczy bezpośrednio możliwości realizacji konstytucyjnego prawa do sądu.

¹⁴ wyrok Trybunału z 30 maja 2007 r., sygn. SK 68/06, OTK ZU nr 6/A/2007, poz. 53 oraz z 20 maja 2008 r., sygn. P 18/07, OTK ZU nr 4/A/2008, poz. 61" (wyr. TK z 12.7.2011 r., SK 49/08, OTK-A 2011, Nr 6, poz. 55

f

Nie jest wystarczające, jak wskazano wyroku TK z dnia 31 marca 2009 r.¹⁵, aby wniosek o zwolnienie od kosztów był rozpatrzony przez sąd drugiej instancji w sposób szczególnie wnikliwy, tak aby uniknąć ewentualnego naruszenia konstytucyjnych praw danej osoby. Wnikliwości oraz rzetelności oczekuje się bowiem od sądu rozpoznającego każdą sprawę bez względu na instancję, przedmioty sprawy, czy też jego wartość materialna. Ponadto, wymóg szczególnej rzetelności nie może zastępować konstytucyjnej zasady prawa do sądu i związanego z nim prawa do zaskarżania orzeczeń sądu i tym samym dwukrotnego merytorycznego rozpoznania danej sprawy. Należy zwrócić uwagę, iż owej szczególnej wnikliwości w zasadzie nie sposób w żaden sposób zweryfikować, bowiem motywów jakimi kierował się sąd apelacyjny rozpatrując po raz pierwszy wniosek o zwolnienie od kosztów poznać można ewentualnie dopiero w uzasadnieniu postanowienia o odrzuceniu apelacji. **Nawet, gdyby okazało się wówczas, iż sąd apelacyjny nie rozpoznał wniosku o zwolnienie od kosztów w sposób szczególnie wnikliwy, to skarżący nie będzie miał możliwości skutecznie podnieść takiego zarzutu i domagać się ochrony swoich praw, co czyni procedurę sądową w tym zakresie – procedurą nierzetelną i nieodpowiadającą konstytucyjnym zasadom prawa do sądu, sprawiedliwości proceduralnej oraz prawa do dwuinstancyjnego postępowania.**

Zważyć należy, iż procedura sądowa ma szczególne znaczenie dla kształtowania zaufania obywateli wymiaru sprawiedliwości i poczucia poszanowania ich praw. Nierzetelne procedury sądowe, nawet jeśli nie muszą prowadzić wprost do faktycznego zawieszenia obowiązywania konstytucyjnego prawa do sądu, a pośrednio do unicestwienia innych praw i wolności konstytucyjnych, których ochronę gwarantuje prawo do sądu (np. godność osobistą, życie, wolność, prawo własności), to jednak przez naruszenie zaufania, jakie musi wytwarzać rzetelna procedura sądowa, budzą zastrzeżenia w odbiorze społecznym prawa¹⁶.

Swoboda ustawodawcy kształtowania odpowiednich procedur postępowania nie oznacza dopuszczalności wprowadzania rozwiązań arbitralnych, które ponad miarę, a więc bez wystąpienia istotnych racji, ograniczają prawa procesowe strony, których realizacja stanowi przesłankę prawidłowego i sprawiedliwego rozstrzygnięcia sprawy. Jeżeli ograniczenie uprawnień procesowych strony jest zbędne, z punktu widzenia zamierzonych przez ustawodawcę celów, takich jak zapewnienie większej efektywności postępowania i jego szybkości, a jednocześnie **wypacza pozycję stron, uniemożliwia właściwe zrównoważenie ich pozycji procesowej, a tym samym łamie podstawowy postulat sprawiedliwości proceduralnej, czy wreszcie prowadzi do arbitralnego rozstrzygnięcia "sprawy" – to w tego rodzaju wypadkach**

¹⁵ SK 19/08

¹⁶ wyr. TK z 16.1.2006 r., SK 30/05, OTK-A 2006, Nr 1, poz. 2

f

dochodzi do naruszenia gwarancji konstytucyjnych związanych z prawem do sądu, co oczywiście stoi w sprzeczności z zasadą sprawiedliwości proceduralnej¹⁷.

Wobec powyższego zaskarżony przepis jest we wskazanym zakresie niekonstytucyjny, a wniosek niniejszy w pełni uzasadniony.

Załączniki:

- Pełnomocnictwo wraz z dowodem uiszczenia opłaty skarbowej
- Aktualny wydruk z KRS Skarżącego
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w R z dnia sierpnia 2020 r.
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w R z dnia września 2020 r.
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w R z dnia października 2020 r.,
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w R z dnia grudnia 2020 r., wraz z potwierdzeniem doręczenia pełnomocnikowi Skarżącego w dniu 22 stycznia 2021 r.
- 4 odpisy skargi z załącznikami

Rafał Feldo, radca prawny

Rafał Feldo
radca prawny

¹⁷ wyr. TK z 28.7.2004 r., P 2/04, OTK-A 2004, Nr 7, poz. 72